

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.3.38>

ФЕДОРЕНКО А.В.

**МІСЦЕ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВОВИХ ЗАСАД
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СТРАХУВАННЯ****THE PLACE OF ADMINISTRATIVE LAW NORMS IN THE SYSTEM OF LEGAL
PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF THE INSURANCE MARKET**

Актуальність статті полягає в тому, що діяльність держави та всіх її спеціально уповноважених інституцій, відбувається у межах, які окреслено нормативно-правовими актами різної юридичної сили. На відміну від звичайних фізичних осіб, які вільні в своїх діях, державні органи та їх посадові особи лише користуються законним функціоналом, який їм безпосередньо надано та не мають права на будь-яку самоправність. Звідси, результативність державного регулювання ринку страхування прямо залежить від ефективності його правового регулювання, яке відбувається крізь норми різних галузей права важливе місце серед яких займають адміністративні. Мета статті полягає у встановленні місця норм адміністративного права в системі правових засад державного регулювання ринку страхування. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття правові засади державного регулювання ринку страхування. Розкрито положення низки нормативно-правових актів різної юридичної сили, на основі чого зазначено, що правові засади державного регулювання ринку страхування ґрунтуються на положеннях Конституції України, міжнародних актів, законодавчих, підзаконних документів, а також відомчих актів Національного банку України. Аргументовано, що в системі відповідних засад ключове місце належить нормам адміністративного права. Зроблено висновок, що правове регулювання державного регулювання ринку страхування ґрунтується на положеннях Конституції України, міжнародних актів, законодавчих, підзаконних нормативно-правових актів, а також відомчих актів Національного банку України. В системі відповідних засад ключове місце належить нормам адміністративного права, адже саме за допомогою останніх визначаються: 1) стандарти, правила та вимоги, яким має відповідати весь сектор страхування, а також безпосередньо робота страховиків; 2) особливості статусу та склад повноважень суб'єктів, які реалізують державне регулювання ринку страхування; 3) адміністративно-правовий інструментарій державної регуляторної діяльності, а також порядку та специфіки його реалізації спеціально уповноваженими державними органами; 4) закріплюються гарантії діяльності сторін відповідних правовідносин; тощо.

Ключові слова: *правові засади, правове регулювання, адміністративне право, державне регулювання, ринок страхування.*

The relevance of the article lies in the fact that the activities of the state and all its specially authorized institutions take place within the limits outlined by regulatory legal acts of various legal force. Unlike ordinary individuals who are free in their actions, state bodies and their officials only use the legal functionality that is directly granted to them and do not have the right to any autonomy. Hence, the effectiveness of state regulation of the insurance market directly depends on the effectiveness of its legal regulation, which occurs through the norms of various branches of law, among which administrative ones occupy an important place. The purpose of the article is to establish the place of administrative law norms in the system of legal principles of state regulation of the insurance market. The article, based on the analysis of scientific views of scientists,

proposes the author's definition of the concept of legal regulation of state regulation of the insurance market. The provisions of a number of regulatory documents of different legal force are disclosed, on the basis of which it is stated that the legal regulation of state regulation of the insurance market is based on the provisions of the Constitution of Ukraine, international acts, legislative, subordinate legal documents, as well as departmental acts of the National Bank of Ukraine. And it is argued that in the system of relevant principles the key place belongs to the norms of administrative law. It is concluded that the legal regulation of state regulation of the insurance market is based on the provisions of the Constitution of Ukraine, international acts, legislative, subordinate regulatory legal acts, as well as departmental acts of the National Bank of Ukraine. In the system of relevant principles, the key place belongs to the norms of administrative law, because it is with the help of the latter that the following are determined: 1) standards, rules and requirements that the entire insurance sector must comply with, as well as the work of insurers themselves; 2) features of the status and composition of powers of entities that implement state regulation of the insurance market; 3) administrative and legal tools of state regulatory activity, as well as the procedure and specifics of its implementation by specially authorized state bodies; 4) guarantees of the activities of the parties to the relevant legal relations are established; etc.

Key words: *legal principles, legal regulation, administrative law, state regulation, insurance market.*

Актуальність теми. Діяльність держави та всіх її спеціально уповноважених інституцій, відбувається у межах, які окреслено нормативно-правовими актами різної юридичної сили. На відміну від звичайних фізичних осіб, які вільні в своїх діях, державні органи та їх посадові особи лише користуються законним функціоналом, який їм безпосередньо надано та не мають права на будь-яку самоправність. Звідси, результативність державного регулювання ринку страхування прямо залежить від ефективності його правового регулювання, яке відбувається крізь норми різних галузей права важливе місце серед яких займають адміністративні.

Стан дослідження проблеми. Категорія «правове регулювання» займає одне з центральних місць у теорії держави та права. Вагомий внесок у формування її змісту та структури зробили вчені, які досліджували дане явище у своїх роботах, наприклад: І.П. Голосніченко, С.Ф. Кечекьян, А.Т. Комзюк, М.М. Марченко, Н.В. Михайлова, В.П. Плавич, П.М. Рабінович, І.М. Шопіна а також багато інших. Однак, незважаючи на розгалужену систему наукових визначень, на сьогоднішній день недостатньо опрацьованим є питання правових засад державного регулювання ринку страхування.

Саме тому метою статті є: встановити місце норм адміністративного права в системі правових засад державного регулювання ринку страхування.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що правове регулювання – це самостійна та одна з центральних категорій теорії держави і права. Як влучно зауважує з цього приводу М.В. Цвік «необхідними умовами існування та гармонійного розвитку кожного суспільства є узгодження інтересів різних його членів, встановлення і підтримування у стосунках між ними певного порядку. Основне навантаження в реалізації зазначених функцій, наголошує дослідник, лягає на спеціально пристосовану до особливостей суспільного буття розгалужену систему соціальної регуляції, важливе місце в якій посідає правове регулювання» [1, с.404]. Представлене визначення – не єдина наукова інтерпретація правового регулювання, яке, незважаючи на свій монолітний характер в юридичній теорії, все ще викликає дискусії між багатьма вченими.

Так, на думку І.П. Голосніченка правове регулювання – це специфічна нормативна частина правового впливу, особливий його порядок, що відзначається підвищеною чіткістю нормативної регламентації [2, с.89]. Д.М. Величко обґрунтовує, що правове регулювання – це впорядкування суспільних відносин, їх охорона, закріплення та розвиток за допомогою права. Об'єктом правового регулювання є суспільні відносини, оскільки на них здійснюється вплив за допомогою права, а предметом правового регулювання виступає вже безпосередньо те, з приводу чого виникають дані суспільні відносини [3, с.9]. За В.П. Плавич правове регулювання – це здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток. Необхідність правового регулювання суспільних відносин зумовлена, зокрема, рівнем сталості та стабільності суспільних відносин, рівнем визначеності предмета, засобів та методів правового регулювання тощо [4, с.7].

Внутрішній зміст та спрямованість правового регулювання прямо залежить від того, крізь норми якої галузі права упорядкування суспільно-правових відносин здійснюється. Саме на підставі цієї ознаки виділяються різновиди правового регулювання, зокрема, адміністративно-правове. Останнє досить широко досліджено в роботі С.Ю. Любимової, І.О. Герусалімова, І.О. Герусалімової, П.М. Павлика, Я.П. Павлович-Сенети та Ж.В. Удовенко. Вчені охарактеризували адміністративно-правове регулювання, як особливий вид правового регулювання, специфічність якого визначається об'єктом впливу, тобто відносинами, що регулюються адміністративним правом, обумовлені особливостями його норм. Науковці відмітили, що особливістю адміністративного права, на відміну від інших галузей права, є те, що воно часто регулює порядок застосування норм інших галузей права [5, с.103–105; 6].

Таким чином, проведений в статті аналіз дає змогу констатувати, що правове регулювання державного регулювання ринку страхування – це здійснюваний за допомогою правових норм, зокрема адміністративно-правових, широкий, упорядковувачий, регулятивний, забезпечувальний вплив на суспільно-правові відносини, які виникають в процесі діяльності державних органів та їх посадових осіб щодо організації законної та впорядкованої діяльності страхового ринку, захисту прав, свобод та інтересів його учасників і держави, а також забезпечення безпеки, правомірності функціонування та систематичного розвитку останнього. Правове регулювання виражається в чіткій системі нормативно-правових документів основою якої є Конституція України.

Як правова засада регламенту суспільно-правових відносин в царині державного регулювання ринку страхування, Конституція має наступне значення: по-перше, її положення декларують ключові принципи, що лежать в основі механізму реалізації державного регулювання відповідного ринку; по-друге, Конституція гарантує право на вільну, законну підприємницьку діяльність, що стосується у тому числі підприємництва пов'язаного із страхуванням та реалізацією страхових продуктів; по-третє, норми Конституції закріплюють гарантії прав на окремі види страхування. Наприклад, стаття 49 Основного Закону зазначає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [7]; по-четверте, Конституція визначає особливості адміністративно-правового статусу окремих суб'єктів державного регулювання, наприклад, Національного банку України (далі – НБУ).

Найчисленнішим, за кількістю нормативно-правових актів у сфері державного регулювання ринку страхування, є законодавчі. Багатоманітність законів дає підстави поділити їх на декілька груп: 1) законодавчі акти дія яких поширюється на питання страхування та діяльність ринку страхування безпосередньо; 2) законодавчі акти присвячені додатковим, супутнім питанням регулювання ринку страхування; 3) закони, якими визначено адміністративно-правовий статус суб'єктів державного регулювання і особливості їх функціонування.

В контексті викладеного, варто відмітити Закон України «Про страхування». Це головний нормативно-правовий акт досліджуваної галузі, адже саме він регулює відносини у сфері страхування, визначає загальні правові засади здійснення діяльності із страхування, надання посередницьких послуг і спрямований на посилення захисту прав та законних інтересів клієнтів, у тому числі споживачів, шляхом встановлення вимог до системи управління, платоспроможності страховиків, філій страховиків-нерезидентів на території України та розкриття ними інформації, встановлює вимоги до порядку укладання, обслуговування та виконання договорів страхування та перестраховання, врегульовує питання інформаційного забезпечення договорів страхування та перестраховання і дій, що передують їх укладанню, а також державне регулювання та нагляд у сфері страхування [8].

Іншим документом першої групи є Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», що регламентує відносини у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів і спрямований на забезпечення здійснення виплати за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та/або майну потерпілих осіб під час використання наземних транспортних засобів в Україні. Сюди ж треба віднести Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який, в свою чергу, регламентує відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві [9;10].

Серед документів другої групи, одним з ключових законодавчих актів є Господарський кодекс України (далі – ГКУ). Кодекс, встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів

господарювання різних форм власності. ГКУ має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами. Кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Важливо відмітити, що саме ГКУ встановлено ті організаційно-правові форми в яких діяльність на ринку страхування може здійснюватися відповідно до титульного законодавства з питань страхування, а саме: акціонерні товариства та товариства з додатковою відповідальністю [11].

В той же час, провадити страхову діяльність учасники ринку страхування мають право лише після проходження відповідної державної реєстрації, яка легалізує їх правовий статус, а, отже, до аналізованої, другої групи законодавчих документів варто віднести Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». Його положеннями врегульовано відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб, їхньої символіки (у випадках, передбачених законом), громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб - підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави [12].

Однією з основних моделей діяльності суб'єктів державного регулювання страхового ринку є процедурна, а, отже, в системі засад правового регламенту функціонування публічного сектор у відповідній сфері варто відмітити Закон України «Про адміністративну процедуру». Положеннями останнього врегульовано відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина [13].

Прикладом документу третьої групи законодавчого рівня можна вважати Закон України «Про Національний банк України», котрим встановлено правову основу НБУ, як одного з центральних суб'єктів організації та здійснення державного регулювання страхового ринку. Важливість даного документу додатково підтверджено тим, що саме акти НБУ формують наступний, підзаконний рівень правового регулювання публічного регламенту ринку страхування. Нацбанк видає постанови, розпорядження та інші подібні юридичні документи, які стосуються численних питань провадження та регламенту діяльності страховиків, наприклад: Методичні рекомендації щодо проведення внутрішнього аудиту фінансових установ, затверджені розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27.09.2005 № 4660; Постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про загальні вимоги до документів і порядок їх подання до Національного банку України в межах окремих процедур та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 29.12.2023 №200, «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України коригувальних заходів, заходів раннього втручання, заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг» від 25.12.2023 №183, «Про затвердження Положення про добровільний вихід з ринку страховика та передачу страховиком страхового портфеля» від 25.12.2023 №184, «Про затвердження Положення про таємницю страхування» від 19.12.2023 №166 та інші [14].

Висновки. Отже, правове регулювання державного регулювання ринку страхування ґрунтується на положеннях Конституції України, міжнародних актів, законодавчих, підзаконних нормативно-правових актів, а також відомчих актів Національного банку України. В системі відповідних засад ключове місце належить нормам адміністративного права, адже саме за допомогою останніх визначаються: 1) стандарти, правила та вимоги, яким має відповідати весь сектор страхування, а також безпосередньо робота страховиків; 2) особливості статусу та склад повноважень суб'єктів, які реалізують державне регулювання ринку страхування; 3) адміністративно-правовий інструментарій державної регуляторної діяльності, а також порядку та специфіки його реалізації спеціально уповноваженими державними органами; 4) закріплюються гарантії діяльності сторін відповідних правовідносин; тощо.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
2. Голосніченко І.П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права. К.: Вища школа, 1991. 207 с.
3. Величко Д.М. Джерела міжнародно-правового регулювання праці: автореф. дис... канд. юрид. наук. : 12.00.05 : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 22 с.
4. Плавич В.П. Роль права в формуванні ринкових відносин в Україні: теоретико-правові проблеми: автореф. дис... канд. юрид. наук. : 12.00.01 : Київ: Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2002. 15 с.
5. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина. за ред.: І. О. Іерусалімова, І. О. Іерусалімової, П. М. Павлика, Ж. В. Удовенко. Київ: Знання, 2007. 223 с.
6. Павлович-Сенета Я. П. Адміністративно-правове регулювання територіального устрою в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2010.
7. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст.141.
8. Про страхування: закон від 18.11.2021 №1909-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2023. №12-13. Ст.28.
9. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: закон від 21.05.2024 №3720-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2024. №37-38. Ст.238.
10. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: закон від 09.02.2012 №4391-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. №41. Ст.491.
11. Господарський кодекс України: кодекс, закон від 16.01.2003 №436. Відомості Верховної Ради України. 2003. №18. Ст.144.
12. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: закон від 15.05.2003 №755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №31. Ст.263.
13. Про адміністративну процедуру: закон від 17.02.2022 №2073-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2023. №15. Ст.50.
14. Про Національний банк України: закон від 20.05.1999 №679-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. №29. Ст.238.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 29.09.2025.